

IGNACY NIEMCZYCKI

Współkoordynator Frontu Europejskiego, nieformalnej koalicji organizacji pozarządowych. Specjalista od komunikacji i spraw europejskich. Pełnił obowiązki dyrektora komunikacji korporacyjnej IKEA w Polsce. Pracował jako analityk ds. europejskich Polityki Insight. Były urzędnik Urzędu Komitetu Integracji Europejskiej i Ministerstwa Spraw Zagranicznych, zajmujący się negocjacjami wieloletnich ram finansowych Unii Europejskiej. Absolwent Uniwersytetu Bocconi (zarządzanie) i Lancaster (socjologia). Od lat wegetarianin, miłośnik zwierząt, od niedawna rolnik na Mazurach.

Ignacy Niemczycki
współpraca Michał Sęk

EUROPA DLA MŁODYCH

Według sondaży, także wśród osób młodych, poparcie dla członkostwa Polski w Unii Europejskiej jest bezdyskusyjne – ponad 80% badanych je popiera. Dla większości obywaterek i obywateli poparcie dla członkostwa jest po prostu normą społeczną, a same sprawy unijne są mało interesujące. Nie oznacza to jednak, że nie może dojść do zmiany postaw¹. Wychodząc z tego założenia, przeprowadziliśmy szereg analiz i badań, by lepiej zrozumieć, co kryje się pod euroentuzjazmem Polek i Polaków. Najciekawsze wnioski wynikają z zestawienia wyników badań ilościowych z badaniami jakościowymi, które oczywiście należy traktować jako pomocnicze ze względu na brak reprezentatywności.

W niniejszym opracowaniu postugujemy się częściowo wynikami niedostępnych publicznie badań jakościowych i analiz zastanych danych ilościowych. Głównym źródłem informacji o młodych są dla nas sondaże CBOS i segmentacja przeprowadzona przez naszego współpracownika Jacka Mazurczaka na podstawie danych z ósmej edycji Europejskiego Sondażu Społecznego (dalej: ESS8). Uzupełniamy je zorganizowanymi przez profesjonalną firmę badawczą zogniskowanymi wywiadami grupowymi, przeprowadzonymi łącznie w 10 grupach w dużych, średnich i małych miastach w Polsce. Nasi rozmówcy otrzymali wynagrodzenie, a ich dobór był celowy. Korzystaliśmy także ze zleconej przez Fundację Batorego analizy Europejskiego Sondażu Wartości oraz z badań mediów społecznościowych metodą tzw. social listeningu².

¹ J. Wilkin (red.), *Raport środowiska naukowego PAN dotyczący integracji europejskiej i miejsca Polski w tym procesie*, Warszawa 2017, <www.irwirpan.waw.pl/dir_upload/site/files/raport-Polska-UE-2017.pdf> [dostęp: 17.09.2018].

² Social listening to analiza treści publikowanych przez użytkowników mediów społecznościowych na dany temat. Analiza taka może dotyczyć zarówno marek komercyjnych, jak i tematów społecznych czy politycznych. Social listening pozwala między innymi ocenić, na ile dany temat budzi zainteresowanie i zaangażowanie internautów, do jakiej liczby użytkowników dociera i jaki mają oni do niego stosunek emocjonalny.

Postawy młodych wobec Unii

W sondażu CBOS z kwietnia 2017 roku³ co dziewiąta osoba (11%) w wieku 18–24 lat wskazała wyjście z Unii Europejskiej jako najlepszą formę relacji między Polską a Unią, czyli opowiedziała się za polexitem. Aż 22% młodych w tym badaniu było przeciwnych członkostwu Polski w Unii. Inne badania (m.in. ESS8, Europejski Sondaż Wartości) przynoszą jednak odwrotne wyniki – to młodzi okazują się najbardziej proeuropejską grupą, opowiadającą się za jak najmocniejszą integracją z Unią. W przywołanym sondażu CBOS młodzi jednocześnie byli tą grupą, która częściej niż inne opowiadała się za przyjęciem euro w Polsce. Trudno wytłumaczyć, skąd taka różnica w sondażach⁴. Co do zasady zdecydowana większość osób młodych jest jednak pozytywnie nastawiona do członkostwa Polski w Unii, choć duża zmienność opinii może sugerować brak ugruntowanych postaw.

Jeśli potraktujemy młodych jako jedną grupę (osoby w wieku 15–25 lat), na podstawie przeprowadzonej przez nas analizy danych z ESS8⁵ można powiedzieć, że częściej niż inni ufają oni Parlamentowi Europejskiemu, ale czują zdecydowanie mniejszy związek emocjonalny z Europą niż osoby starsze. Co ciekawe, osoby najmłodsze (w wieku 15–19 lat) wyraźnie lepiej oceniają dynamikę integracji europejskiej (średnia 6,03) niż osoby w wieku 20–25 lat (średnia 5,51 przy średniej 5,6 dla ogółu badanych). Według danych ESS8 – inaczej niż w badaniu CBOS – to nie osoby młode chcą polexitu, ponieważ grupę, w której najczęściej pojawiają się takie opinie, tworzą osoby w wieku 36–45 lat.

Z przywołanej wyżej segmentacji, przeprowadzonej na podstawie danych ESS8, wynika, że wśród osób młodych – podobnie jak w przypadku ogółu społeczeństwa – poglądy na temat Unii są zróżnicowane. Nie chodzi jedynie o ogólną opinię o członkostwie Polski w UE, ale także o sprawy bardziej szczegółowe, na przykład zaufanie do instytucji unijnych.

W naszej analizie osoby młode najczęściej pojawiały się w segmencie, który wyróżniał się większym zaufaniem do Parlamentu Europejskiego, mniejszym związkiem emocjonalnym z Europą i pozytywną oceną dynamiki integracji europejskiej. Ten segment w 23,5% stanowiły osoby młode (do 25 lat) i w 35,7% osoby w wieku 26–35 lat. Analiza korespondencji⁶ pokazała, że temu segmentowi, a więc też

³ CBOS, *Jakiej Unii chcą Polacy?*, Komunikat z badań nr 50/2017, <https://www.cbos.pl/PL/zukaj/open_file.php?url=2017/K_050_17.PDF&tytul=Jakiej%20Unii%20chca%20Polacy?> [dostęp: 17.09.2018].

⁴ J. Konieczna-Satamatin, *Unia europejskich wartości?*, Warszawa 2018.

⁵ W ósmej edycji ESS stosunek do Unii Europejskiej był badany na podstawie pytań o zaufanie do Parlamentu Europejskiego, związek emocjonalny z Europą oraz nastawienie do integracji europejskiej. Respondenci określali swój stosunek, wybierając liczbę w skali 1–10 (gdzie 1 oznaczano brak zaufania do PE, brak związku emocjonalnego z Europą i negatywne nastawienie do integracji europejskiej, a 10 – pełne zaufanie do PE, silny związek emocjonalny z Europą i pozytywne nastawienie do integracji europejskiej).

⁶ Analiza korespondencji (zwana też analizą odpowiedniości) to „odkrywcza” (eksploracyjna) technika analizy danych statystycznych, która dąży do wykrycia związków i prezentacji struktury danych. W odróżnieniu od technik confirmacyjnych, które mają na celu potwierdzić lub sfalsyfikować hipotezy, analiza korespondencji to raczej „okno na dane”, pozwalające badaczowi na łatwiejszy dostęp do wyników numerycznych, ułatwiające wysuwanie hipotez. Analiza statystyk i wykresów wykorzystywanych w tej technice pozwala na proste i intuicyjne wnioskowanie o powiązaniach zachodzących pomiędzy kategoriami dwóch zmiennych. W przeprowadzonej analizie badano powiązania pomiędzy stosunkiem do Unii Europejskiej (na podstawie odpowiedzi na ww. trzy pytania) a wyznawanym systemem wartości.

w dużej części osobom młodym, bliskie są takie wartości, jak postuch i szacunek, sukcesy i uznanie osiągnięć, nowe doznania, dobra zabawa.

Osoby młode pojawiały się relatywnie rzadziej w dwóch skrajnych grupach, które na potrzeby segmentacji nazwaliśmy eurosceptykami i euroentuzjastami. W pierwszej grupie jedynie 12,8% stanowiły osoby do 25 roku życia, w drugiej – 11,1%. Młodzi nie są więc ani forpczta integracji europejskiej, ani jej hamulcowymi, a rozkład opinii o Unii Europejskiej jest wśród nich podobny jak w całym społeczeństwie.

Niewiarygodne źródła i brak wiedzy o UE

Sprawy unijne, podobnie jak dla większości społeczeństwa, nie są dla osób młodych kluczowe. W porównaniu do starszych osób młodzi inaczej korzystają z mediów, co może w przyszłości wpłynąć na ich opinie o integracji europejskiej. Według badań CBOS⁷ osoby młode informacje o wydarzeniach w kraju i na świecie czerpią przede wszystkim z internetu. Jednocześnie młodzi w zdecydowanie większym stopniu są obecni w mediach społecznościowych – wszystkie z badanych przez CBOS osób w wieku 18–24 lat posiadały konta w serwisach społecznościowych⁸. Badania konsumenckie pokazują z kolei, że w przypadku zakupów najbardziej ufamy rekomendacjom rodziny i znajomych. Być może podobnie jest w kwestii opinii o sprawach publicznych, w tym o UE.

Powszechne korzystanie przez młodych z mediów społecznościowych i domniemane zaufanie do napotkanych tam opinii ma znaczenie o tyle, że większość wpisów użytkowników o tematyce europejskiej ma charakter negatywny. Tak wynika z badań przeprowadzonych na zlecenie Fundacji Batorego⁹ oraz własnych badań tzw. social listeningu. Trzeba dodać, że w porównaniu do innych tematów dyskusje o sprawach unijnych pojawiają się w sieci relatywnie rzadko. Opinie o UE są przeważnie emocjonalne, wyrażane przez osoby o poglądach skrajnych, brakuje miejsca na rzetelną dyskusję. Najczęściej pojawiającymi się argumentami przeciwko Unii są: nakaz przyjmowania uchodźców, przewaga kosztów nad korzyściami finansowymi, skłonność Brukseli do wtrącania się w wewnętrzne sprawy państw członkowskich. Często też opinia na temat ważnych polityków unijnych jest ekstrapolowana na cały proces integracji europejskiej. W mediach społecznościowych praktycznie nie ma alternatywy dla negatywnej wizji UE.

Najpewniej z tego powodu rozmówcy z grup fokusowych przytaczali często pojawiające się w internecie nieprawdziwe informacje, na przykład „We Francji jest 60% imigrantów” lub „Polska będzie musiała zwrócić pieniądze, jeśli wyjdzie z UE”. Powyższe twierdzenia dobrze obrazują też kolejny aspekt stosunku osób młodych do UE – brak wiedzy. Choć cytaty z badań fokusowych należy traktować anegdotycznie, to warto zauważyć, że osoby młode wśród członków UE wymieniały na przykład Rosję i Białoruś, a także Iran lub Irak.

⁷ CBOS, *Ocena wiarygodności telewizyjnych programów informacyjnych i publicystycznych*, Komunikat z badań nr 52/2017, <https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2017/K_052_17.PDF> [dostęp: 08.09.2018].

⁸ CBOS, *Media online*, Komunikat z badań nr 53/2017, <https://www.cbos.pl/PL/szukaj/open_file.php?url=2017/K_053_17.PDF&tytul=Media%20online> [dostęp: 12.09.2018].

⁹ J. Popielawska, J. Szyszko, *Narracja o Unii Europejskiej*, Warszawa 2018.

„Letniość” w podejściu do Unii

Unia Europejska nie wzbudza emocji ani nie jest przedmiotem pogłębionych rozważań młodych osób. Taki stan rzeczy można interpretować negatywnie – jako brak świadomości cywilizacyjnej zdobyczy Polski, jaką jest członkostwo w UE. Lub pozytywnie – członkostwo w Unii jest dla młodych tak oczywiste, że nie wymaga specjalnego zastanowienia. Na pewno stosunek do Unii nie jest dla większości młodych powodem do popierania tej lub innej partii – nawet jeśli założyć, że młodzi częściej głosują na partie sceptyczne wobec dalszej integracji europejskiej, to podejście wybranej partii do kwestii członkostwa w Unii nie ma dla badanych większego znaczenia¹⁰.

Z badań jakościowych wynika, że osobom młodym, nawet jeśli popierają UE, trudno własnymi słowami określić, czym jest dla nich Unia Europejska. Najczęściej jest ona utożsamiana z Europą jako obszarem geograficznym (kontynentem), a w wielu wypadkach rozmówcy przytaczają definicje UE poznane na lekcjach wiedzy o społeczeństwie. Można uznać, że dla większości naszych rozmówców popieranie członkostwa Polski w UE jest po prostu normą społeczną, której nie mają powodu się sprzeciwiać. Z badań ilościowych można też jednak wysnuć wniosek, że stosunek aż 60% Polek i Polaków do UE jest nieugruntowany. Biorąc pod uwagę brak wystarczającej wiedzy, ten odsetek może być wśród osób młodych jeszcze większy.

Brak aspektu emocji charakteryzuje większość badanych, ale najbardziej wyraźny jest on właśnie wśród młodych. Różni to tę grupę od grupy osób powyżej 40 roku życia, a zwłaszcza od grupy w wieku 50 i więcej lat. Z tego powodu trudno mobilizować młodych do obrony integracji europejskiej.

Argumenty za Unią i przeciw niej w rozmowach z młodymi¹¹

Argumenty za Unią

Pozytywna funkcja kontrolna. W porównaniu do innych badanych przez nas segmentów osoby młode mają bardziej indywidualistyczne podejście do świata – z przywołanej wcześniej analizy korespondencji wynika, że młodym bliższe są wartości, które można (w uproszczeniu) nazwać wartościami odnoszącymi się do „ja”. Ponieważ młodzi bardziej ufają instytucjom UE niż ogół badanych, Unia nie kojarzy im się z opresją, biurokracją czy narzucaniem rozwiązań. Jeśli już, to pojawiają się wobec Unii zarzuty braku zdecydowanych działań z jej strony. Z wypowiedzi młodych osób w grupach fokusowych wynika, że wręcz widzą one w instytucjach UE pewien „polityczny bezpiecznik”: Unia może „przypilnować” polskich polityków, gdyby konflikt polityczny wymknął się spod kontroli.

Otwarte granice. Wszystkie badane przez nas osoby młode wymieniają otwarte granice jako ewidentną, choć oczywistą korzyść z członkostwa Polski w UE. Dla osób wchodzących na rynek pracy jest to o tyle ważne, że umożliwia emigrację zarobkową, nawet tymczasową. Zapytani przyznają również,

¹⁰ CBOS, *Motywy głosowania na partie polityczne*, Komunikat z badań nr 63/2018, <https://www.cbos.pl/PL/szukaj/open_file.php?url=2018/K_063_18.PDF&tytul=Motywy%20glosowania%20na%20partie%20polityczne> [dostęp: 8.09.2018].

¹¹ Na podstawie badań fokusowych.

że program wymiany studentów Erasmus stanowi dużą zaletę, choć w ocenie badanych korzystają z niego głównie najlepiej sytuowani.

Wyższe standardy. Unia to także gwarancja wyższych standardów nie tylko w polityce – o czym wyżej – ale też w gospodarce i innych dziedzinach życia. Zdecydowana większość naszych rozmówców uważa, że „w Polsce powinno już dawno być tak jak na Zachodzie”. Unia Europejska jest więc pewnym punktem odniesienia.

Wspieranie kultury. Z wypowiedzi młodych wynika, że doceniają Unię za wspieranie kultury – w rozmowach pojawiają się wzmianki o remontach zamków czy historycznych klasztorów. Nie zauważyliśmy przy tym występujących w dyskursie publicznym zarzutów wobec Unii, że próbuje narzucać zlaicyzowaną kulturę zachodnią.

„Działania miękkie”. Dla młodych osób ważniejsze są – od unijnych inwestycji w „twardą” infrastrukturę – inwestycje w kapitał ludzki i sferę społeczną. Doceniane są szkolenia, pomoc w adaptacji do rynku pracy, pieniądze na indywidualną działalność biznesową. Są one opisywane jako „pomoc zwyktemu, szaremu człowiekowi”.

W Unii łatwiej stawić czoła zagrożeniom globalizacji. Młodzi są nastawieni pozytywnie do kwestii rozszerzania Unii o nowe kraje. Uważają, że – działając razem – państwa członkowskie łatwiej mogą zbudować przeciwwagę dla wielkich gospodarek światowych, na przykład w Azji.

Podsumowując, dla młodych ważne są argumenty odnoszące się do ich indywidualnej sytuacji, przede wszystkim ekonomicznej, ale też – szerzej postrzeganej – wolności wyboru. W tym sensie Unia daje tym osobom poczucie bezpieczeństwa.

Argumenty przeciwko Unii

Imigracja z Ukrainy. Wśród wszystkich badanych przez nas segmentów samoistnie pojawił się w czasie dyskusji fokusowych temat migracji ludności z Ukrainy. Temat ten był łączony z obecnością Polski w Unii. Młodzi, podobnie jak inni rozmówcy, obawiają się, że obecność osób z Ukrainy negatywnie wpłynie na krajowy rynek pracy i dostępność zatrudnienia dla obywateli Polski. Uważają, że Ukraińcy są gotowi do pracy za niskie wynagrodzenie, co spowoduje dumping płacowy. Kwestia imigracji z kraju wschodniego sąsiada była dla większości rozmówców ważniejsza niż sprawa przyjmowania uchodźców.

Polska nie jest w I lidze UE. Zwłaszcza wśród osób o poglądach prawicowych często pojawiał się argument, że Polska nie zajmuje w UE wystarczająco ważnej pozycji. „Winowajcami są przede wszystkim Berlin i Paryż, które nie chcą dopuścić Warszawy do najważniejszych decyzji”. Wśród osób młodych o innych (niż prawicowe) poglądach ten argument jest bardziej wyrazem zawodu i niespełnionych aspiracji.

Ważne, by Unia nie pouczała Polski. Choć młodzi do instytucji UE zdają się mieć większe zaufanie niż do instytucji w Polsce, to są wrażliwi na sytuacje, w których Unia „traktuje Polskę z góry”. Uważają, że instytucje europejskie czasami realizują swoją agendę, ignorując stanowisko Polski, która musi się dostosowywać do zapadających w Brukseli decyzji.

Wśród osób młodych rzadziej pojawia się dyskusja o kosztach polskiego udziału w UE i korzyściach z członkostwa. W mniejszym stopniu postrzegają je w sposób transakcyjny.

Postawy młodych eurosceptycznych

Grupa osób o nastawieniu eurosceptycznym jest wyjątkowa, jeśli chodzi o determinację w obronie swoich racji. O ile nawet euroentuzjaści nie trzymają jednej linii wobec Unii, a argumenty za integracją Polski z Unią wymieniają dosyć ogólne, to eurosceptycy w sposób najbardziej konsekwentny i całościowy prezentują argumenty przeciwko integracji. Są też grupą najbardziej gotową do zdecydowanej obrony swojej postawy i aktywnie ją promują. W naszych badaniach eurosceptyczne postawy młodych nie różniły się od ogólnych postaw antyunijnych.

Unia nie prezentuje wartości. Unia jest postrzegana przede wszystkim jako arena twardej gry interesów. A w takiej grze zwyciężają największy i najmocniejsi, niekoniecznie ci, którzy mają rację. Dodatkowo, według osób krytycznych wobec Unii, polskie firmy i polscy obywatele nie mają na Zachodzie takich możliwości rozwoju jak zachodnie firmy w Polsce. Bruksela w pewnym sensie jest uznawana za przedłużenie rządów najmocniejszych państw członkowskich.

Członkostwo w Unii niedługo nie będzie się już opłacać. Dla eurosceptyków „dopłaty z unijnej kasy” nie stanowią wystarczającej zachęty. Uważają oni, że w zamian Polska pozwoliła (głównie) niemieckim gigantom skolonizować gospodarkę. Za parę lat członkostwo w UE stanie się więc po prostu finansowo nieopłacalne.

Podsumowanie i uwagi pro futuro

Najciekawszych wniosków o postawach młodych wobec Unii dostarczają badania jakościowe. Wynika to z faktu, że integracja europejska dla większości badanych nie jest po prostu tematem kluczowym, a dla młodych szczególnie. Właśnie ta obojętność, brak ugruntowanych postaw i towarzyszący im brak wiedzy mogą stać się przyczyną zmiany postaw w przyszłości. W przypadku młodych po jednej stronie jest więc milcząca większość, która w dużym stopniu popiera członkostwo w UE, po drugiej zaś – zdeterminowana mniejszość, upatrująca w Unii wyttumaczenie wielu polskich niepowodzeń (to opinia szczególnie widoczna w mediach społecznościowych).

Ugruntowanie proeuropejskich postaw osób młodych będzie wymagać działań komunikacyjnych oraz edukacyjnych.

Obojętność młodych wobec Unii jest jedną z przyczyn niskiego stanu wiedzy, zaś niski stan wiedzy przyczynia się do obojętności. Przetamanie tego błędnego koła wymaga wywołania pozytywnych skojarzeń i emocji. Unia jest przecież częścią świata, którą młodzi znają i doceniają, choć niektórych udogodnień życia wcale nie przypisują Unii. Bez integracji europejskiej korzystanie z wielu zasobów, wysoko cenionych przez osoby młode, byłoby niemożliwe lub utrudnione. Dotyczy to na przykład swobodnego przekraczanie granic, łatwego i taniego kontaktowania się z osobami z innych państw, studiowania za granicą, zakupów przez internet. Choć te swobody są ważne dla młodych, to często nie są kojarzone z Unią; sama Unia w związku z tym jest im obojętna.

Ważne jest także „odbicie internetu” z rąk eurosceptyków. Osoby o niewyroblonych poglądach są narażone na dużą liczbę nieprawdziwych informacji o UE. Przewaga treści negatywnych może wywołać wrażenie, że normą społeczną jest eurosceptycyzm, co dodatkowo wzmocni przeciwników UE.

Osoby młode nie potrafią wskazać wartości, które promuje i na których powstała UE, choć deklarują, że sfera wartości jest dla nich ważna. Można więc pokazywać Unię jako świadomy wybór cywilizacyjny – cywilizację prawa, porządku, praw obywatelskich, pokoju, zamożności i nowoczesności (nowe technologie) kontra konflikt, izolacja, chaos, zacofanie i skazanie Polski na peryferyjność.

Konieczny jest powrót tematu integracji europejskiej do szkół i wsparcie działań go promujących propozycjami aktywności pozaszkolnych. Brak fundamentalnej wiedzy o Unii pozwala bowiem na manipulowanie opiniami osób młodych.

Bibliografia

Badania CBOS – wymienione w tekście.

Badania jakościowe (zogniskowane wywiady grupowe) przeprowadzone przez Front Europejski w 2018 r. oraz social listening.

Europejski Sondaż Społeczny (8 edycja) – opracowanie własne autorstwa J. Mazurczaka.

Fomina J., *The Unlikely Eurosceptics: the Undercurrent Anti-European Attitudes among the*

Young Poles and the Role of the Domestic Context, „Polish Sociological Review” 2017/198(2).

Konieczna-Sałamatin J., *Unia europejskich wartości?*, Fundacja Batorego, Warszawa 2018.

Popielawska J., Szyszko J., *Narracja o Unii Europejskiej*, Fundacja Batorego, Warszawa 2017.

Wilkin J. (red.), *Raport środowiska naukowego PAN dotyczący integracji europejskiej i miejsca Polski w tym procesie*, PAN, Warszawa 2017, <www.irwirpan.waw.pl/dir_upload/site/files/raport-Polska-UE-2017.pdf>.